

דין ישיבה על ספסל אחד בניה

אליסף יעקבסון

הרחקות מערוה

אשה בזמן נידתה היא ערוה. התורה אוסרת ביאה על נידה כמו על כל ערוה אחרת: "ואל אשה בנידת טומאתה לא תקרב לגלות ערוותה" (ויקרא יח, ט).

באבות דרבי נתן (פרק ב, א) מובאות הרחקות נוספות מן הנידה:

איזהו סייג שעשתה תורה לדבריה? הרי הוא אומר: 'ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב'. יכול יחבקנה וינשקנה וידבר עמה דברים בטלים? ת"ל 'לא תקרב'. יכול תישן עמו בבגדיה על המטה? ת"ל 'לא תקרב'. יכול תרחץ פניה ותכחול עיניה? ת"ל 'והדוה בנדתה', כל ימים שבנדתה תהיה בנדוי.

הרמב"ם והרמב"ן נחלקו האם הלימוד של "לא תקרב" שאוסר חיבוק ונישוק בעריות, הוא מדאורייתא או מדרבנן.

הרמב"ם (ספר המצוות, לא תעשה שנג) נוקט שזהו לאו מדאורייתא:

והמצוה השנ"ג היא שהזהירנו מקרוב לאחת מכל אלו העריות ואפילו בלא ביאה. כגון חיבוק ונשיקה והדומה להם מפעולות הזנות. והוא אמרו יתעלה באזהרה מזה: 'איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה'. כאילו יאמר לא תקרבו מהן קירוב יביא לגלות ערוה. ולשון ספרא: 'לא תקרבו לגלות. אין לי אלא שלא יגלה, מניין שלא יקרבו? תלמוד לומר ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב'.

אולם הרמב"ן שם חולק עליו, וסובר שאין זה לאו דאורייתא, אלא רק איסור דרבנן כדי שלא יבוא לידי הרגל דבר, וכן מצד הנאה מן הערוה.

השולחן ערוך (אבן העזר כ, א) פסק כרמב"ם: "הבא על אחת מן העריות דרך איברים, או שחבק ונשק ונהנה בקירוב בשר, הרי זה לוקה וחשוד על העריות".

הרחקות בנידה

כמו שאמרנו, התורה אוסרת ביאה על נידה כמו על כל ערווה אחרת, ולפי הרמב"ם אף חיבוק ונישוק אסור בדרך תאווה¹. אולם ישנו איסור של הרחקה שאינו נוהג בנידה, בניגוד לשאר עריות, והוא - איסור ייחוד. מדוע? כבר הסביר זאת הרא"ש (הלכות נידה בקיצור): "שהדבר קשה לזוהר מייחוד אשתו נדה ומצאו רמז מן המקרא להתיר ייחוד נדה ודרשו (סנהדרין לו:): סוגה בשושנים". והוסיף עליו בעל ערוך השולחן (יורה דעה, קצה, ב):

ועוד דהאמת דעל כולם יש טעם הגון, וירדה תורה לסוף דעתו של יצה"ר שהדבר שלא טעם מעולם יצרו בו ער כאש. ולכן גם באשתו נדה כשעדיין לא בעל, כגון שפירסה נדה תיכף לאחר החופה - אסור להתייחד עמה, כדאיתא ריש כתובות (ד), מפני שיצרו תוקפו הרבה, משא"כ כשבעל אין יצרו תוקפו. ולכן בכל העריות אסור היחוד וההסתכלות, משא"כ באשתו נדה, ולא יבא ע"י זה לידי מכשול ח"ו. ולעניין זה מקרי יש לו פת בסלו.

זאת אומרת, שבאשתו נידה ישנם שלושה טעמים שהצטרפו יחד כדי להתיר ייחוד: 1. קושי (נראה שלא קושי פיזי אלא פשוט לא יהיה ניתן לנהל חיי משפחה תקינים כך, זה לא הגיוני לחיות כך). 2. האיש רגיל להתייחד עם אשתו ואין חשש שייחוד זה יגרום לו התרגשות מיוחדת. 3. יש לו פת בסלו. האיש יודע שעוד מעט הם יהיו מותרים.

אולם היתר ייחוד בין בעל לאשתו בזמן נידתה, בניגוד לשאר העריות, גרם לכך שחכמים הצריכו את בני הזוג לנהוג בדיני הרחקות אחרים שאינם בהכרח נוהגים בשאר העריות². זאת משום החשש שהיתר הייחוד יגרום להם לשכוח את איסור הערווה שקיים ביניהם, ועל ידי כך יבואו לידי איסור דאורייתא של קירבה (לרמב"ן - ביאה, ולרמב"ם - אפילו חיבוק ונישוק).

סוגי ההרחקות

מקובל לחלק את דיני ההרחקות בין בני הזוג לשלושה סוגים:

א. דברים שנאסרו מדין תורה של "לא תקרב".

1 בניגוד לנגיעה בעלמא, שבה גם הרמב"ם יודה שזה דרבנן.

2 אכמ"ל אילו הרחקות נוהגות רק בין בני זוג ואילו הרחקות נוהגות בין כל איש ואישה.

ב. דברים שנאסרו שמא יבואו לידי הרגל דבר (תשמיש).

ג. דברים שנאסרו שמא יבואו לעבור על הלאו של "לא תקרב".

נראה שלרמב"ן חלוקה ג' אינה קיימת, שהרי מבחינתו לאו ד"לא תקרב" נאמר רק על ביאה וכל שאר הקירובות נאסרו מדרבנן, שמא יבוא לידי ביאה, ולכן חלוקה ג' היא היא חלוקה ב'; ואילו לרמב"ם ישנו הברל בין שני הסוגים.

אולם, למעשה, בסוגי ההרחקות אין כל כך נפקא מינה בין הרמב"ם לרמב"ן, וכך גם לשאר הראשונים, ורובם ככולם מזכירים את אותן הרחקות, שהן: שחוק וקלות ראש, נגיעה, אכילה על שולחן אחד, אכילה מקערה אחת, הושטה מידו לידה, שתייה משיירי אשתו, שינה באותה מיטה, הסתכלות במקומות המכוסים, מזיגת הכוס, הצעת המיטה והרחצת פניו ידיו ורגליו³. אולם ישנה הרחקה נוספת שנהוגה כיום, אף על פי שלא הוזכרה כלל בדברי רוב הראשונים, והיא - איסור ישיבה ביחד על אותו מושב.

דין ישיבה על ספסל אחד

הרמב"ם, הרמב"ן, הרשב"א, הריטב"א, הרא"ש ועוד ראשונים רבים שמיניהם אנו שותים - לא הזכירו כלל וכלל איסור זה.

המקור לאיסור זה יצא מבית מדרשו של רש"י והובא, באותו נוסח, בשלושה ספרים של תלמידי רש"י (מחזור ויטרי סי' תצח, ספר האורה ח"ב פ"א, וספר הפרדס סי' רעא), וכך כתוב שם:

הנידה והיולדת והמפלת טמאות לקוץ חלה. ואסורות לבעליהן ליגע באחד מאיבריהם. ואסורות לקשט ולהתנאות בפניהם. ואסורות להרבות עמהם שיחה, מפני הרגל עבירה. כלים שהנידה נוגעת בהם זמן הזה טהורין אצל בעלה, שהרי בני אדם בזמן הזה מטמאין בקברות ואהל המת ובשרץ ובנבילה ובמת. ולא יטהרו עד שיזרוק עלינו מלכינו מים טהורים לטהרינו. כך כלים שהנידה נוגעת בהן, מותרין ליגע בהן ולהשתמש בהן. אבל מחמירים אנו על עצמינו, ואין אוכלים אנו בקערה אחת ולא משויירי מאכלה, ולא יושבים על מושבה, ולא מקבלים כלום מידה אלא על ידי אחר. ונותנין אנו לה כלים וקערה מטפחת וסדינין וכרים וכסתות להשתמש בימי נידותה. ולעת טהרתה

3 לא נכנסתי כאן למחלוקות האם לראשון זה או אחר יש הרחקה ספציפית, אלא רק נתתי רשימה כללית.

מכבסת במים אותם בגדים שיש עליה כתם. ושאר כלים שישבה בהם - מדיחן במים ודיה. ומנהג זה יפה לנהגו כן מפני הרגל עבירה, אבל איסור טומאה ליכא.

יש לעיין בדבריהם: בתחילה מובאות שלוש הרחקות שצריך לנהוג כדי שלא יבוא לידי הרגל עבירה, והן: (1) נגיעה. (2) קישוט. (3) ריבוי שיחה.

לאחר מכן הם עוברים לדון בדיני טומאה וטהרה ומביאים כל מיני הרחקות שבמקורן היו שייכים בזמן שנהגו טומאה וטהרה, והן - אכילה בקערה אחת, אכילה משיירי מאכלה, ישיבה על מושבה והושטה מידו לידה, והם מסבירים שגם היום "מנהג זה יפה לנהגו כן מפני הרגל עבירה אבל איסור טומאה ליכא". זאת אומרת שמעיקר הדין כל הסיבה להרחקות אלו היתה טומאה וטהרה, וכיום - שאין דין טומאה וטהרה נוהג - השארנו את זה כמנהג יפה מפני הרגל עבירה (אבל ברור שיש הבדל בין הדברים שנאסרו מלכתחילה מפני הרגל עבירה לבין הרחקות אלו שרק "הלבשו עליהם" דין של הרגל עבירה לאחר שבטלו דיני טומאה וטהרה)⁴.

4 ניתן לראות את אותה תפיסה עוד הרבה לפני כן, כבר בזמן הגאונים. בתשובות הגאונים (גאוני מזרח ומערב סימן מד) מובאת שאלה שנשלחה לרב שרירא גאון:

ושאלתם: הא דאמור רבנן 'כל מלאכה שהאשה עושה לבעלה נדה עושה לבעלה חוץ ממויגת הכוס והצעת המטה והרחצת פניו ידיו ורגליו'. היינו במקומנו מחמירין על עצמנו שלא יגע אדם במשכב ומושב של נדה אלא שיכבס את בגדיו ויטהר את עצמו, ואינה אופה ולא מבשלת לנו כל ימי נדה. עד שקמו תלמידים בזמן הזה, ובקשו לשנות מנהגנו בדבר ואמרו, שלא לפרוש ממשכב ומושב של נדה, שאין לנו טהרה משאר טומאות כגון טומאת מת. והביאו על זאת טעם לדבריהם ואמרו, וכי יש טהרה לחצאי?! וכיון שאי אפשר לנו לטהר משאר טומאות, אין לנו לפרוש ממשכב ומושב של נדה. ושלשה דברים הללו שאסרו רבותינו לא אסרו משום טומאה, אלא שדברים מביאים לידי הרגל עבירה הם לעשות סייג לאיסור אבל משום טומאה לא.

רואים בדברי התלמידים שהזכרו בשאלה, שהם עושים חילוק ברור בין הרחקות שנאסרו לכתחילה משום הרגל עבירה לבין הרחקות שכל היסוד שלהם הוא רק דיני טומאה וטהרה.

בתשובה, עונה להם רב שרירא, שלכאורה החילוק שעשו אותם תלמידים הינו נכון מיסודו, ובאמת היה מקום לחלק, אולם:

ועכשיו יש חשש מפני עם הארץ שלא ישמעו הדבר ויפרצו ובאין לידי עבירה. ויש מן הדין שינהגו בו איסור ויעשו סייג לתורה ויחמירו בו, ואין דורשים בפרקים, והוי כדאמרין הלכה ואין מורין כן. וכל החברים נהגו בבתיהם שתהא הנדה רחוקה ופורשים ממנה, וסייג נעשה בזה, והפורץ בו ראוי שישכנו נחש של חכמים. ועכשיו אי אפשר שאנשי חכמה הם, ומה שהם ראויים להגיד לפני כל הקהל מגידים להחמיר. ואמונה הוא שיגורו גזרות בישראל ולא ירויחו לפרוץ כי פרצה קוראה לגנב. ומי שראוי להיות בין אנשי לבב כן יעשה, כי בבקשכם הלכה למשה מסיני הגדנו לכם דבר על בוריו.

זאת אומרת, שכבר רב שרירא גאון אומר, שראוי להשאיר את כל אותן הרחקות שהיו קיימות בזמנים שבהם נהגו דיני טומאה וטהרה, למרות העובדה שבימינו דינים אלו לא שייכים. אבל כל זה רק מתוך חומרה יתירה ולא מעיקר הדין (הוא אפילו אומר שצריך להתייחס לחילוק שחילקו אותם תלמידים בין הרחקות של הרגל

אמנם בהרחקות של הושטה מידו לידה, אכילה משיירי מאכלה ואכילה מאותה קערה - אין כל כך נפ"מ, משום שישנם ראשונים רבים המביאים הרחקות אלו כדין עצמי של חשש הרגל עבירה (אכילה משיירי מאכלה), או חשש שמא יבוא לידי נגיעה (אכילה מקערה אחת, הושטה מידו לידה). אבל בדין ישיבה על מושבה נוכל להוציא נפ"מ גדולה, שהרי בפשטות אין חשש של הרגל עבירה בישיבה על מושבה (בניגוד למיטה המיוחדת לה שבו עוד איכשהוא מובן החשש⁵), ובוודאי שאין חשש של נגיעה, שהרי אין מדובר כשהיא יושבת במושבה אלא סתם ישיבה על מושב שישיבה בו.

ונראה, שבעקבות זה שבאמת אין ממשות של חשש נגיעה או הרגל עבירה בישיבה על מושבה, באו ראשונים מאוחרים יותר והסבירו, שאין הכוונה לאסור ישיבה על כיסא שנידה ישיבה בו, שהרי זה באמת פשוט שמותר! אלא האיסור הוא כשהבעל והאישה יושבים באותו מושב בו זמנית (וכמובן שאינם נוגעים אחד בשני, שהרי אז היה פשוט לאסור).

וכך נראה מדברי המרדכי (שבת, רלח): "בספר צפנת פענח כתב בשם רש"י שאסור לישיב על כסא ארוך אשר אשתו נדה יושבת עליו". וכן כתב ברוקח (הלכות נידה סימן שיז): "על כן דברי שלמה (רש"י) אוסר לישיב על כסא ארוך שהיא יושבת עליה". אבל עדיין, גם כשאשתו יושבת איתו יחד באותו מושב, אין זה טעם ברור לאיסור, ונראה שלכן כתב בעל השערי דורא (מובא בבית יוסף סימן קצה, ה[ב]): "ואסור לישיב על כסא ארוך שאשתו נידה יושבת עליו, וחומרא בעלמא היא".

הארחות חיים (מובא בבית יוסף סימן קצה, ה[ב]) הוסיף לאיסור ישיבה על ספסל אחד תנאי נוסף: "ואסור לישיב בספסל שהיא יושבת אם אינו קבוע שלא תוכל לנענעו אנה ואנה, ויש מתירין אם יש אדם אחד ביניהם".

נראה מהארחות חיים שישנם שני תנאים לאיסור: א. שהספסל יתנדנד. ב. שהאיש והאשה יושבים קרוב ואין משהו או משהו שמפריע לקרבתם.

עבירה לבין הרחקות של טומאה וטהרה בתור "הלכה ואין מורין כן", זאת אומרת שהחילוק הוא אמתי ויסודי, רק אין מורים אותו).

5 מה עוד שנראה, שהם לא הצריכו שיהא זה מושב המיוחד לה בשביל לאסור, אלא סתם מושבה שישיבה שם כבר, אפילו עכשיו כלל אינה נמצאת שם!

ההבנה הפשוטה היא שכאשר ישנו אדם נוסף ביניהם אין כבר חשש להרגל דבר, שהרי הוא הורס את הקירבה והאינטימיות של בני הזוג, ובנוסף לכך הוא חוצץ ביניהם פיזית ומנטרל גם את חשש הנגיעה. אולם מה זה משנה אם הספסל יכול להתנדנד או שהוא קבוע במקומו? כיצד זה משפיע על הקירבה? כיצד ספסל שזו גורם ליותר קירבה, וספסל הנשאר במקומו מפחית את הקירבה?

התפיסה הרווחת היא לומר שאין הכי נמי, או שספסל שזו יוצר יותר קירבה, בני הזוג כאילו מרגישים אחד את השני ונוצרת ביניהם קירבה מסוימת, או שספסל שזו גורם לי לחשוש יותר שמא יבואו לידי נגיעה.

וניתן לומר שאין זה כך!

אחרי שראינו את כל ההשתלשלות של הרחקה זו, נוכל לומר שהאורחות חיים הכניס את הגדר של ספסל שמתנועע בעקבות דיני טומאה וטהרה, ובאמת אין לכך שום קשר לעוצמת הקירבה. זאת אומרת, שהאורחות חיים נוקט, שאומנם החמרנו חומרה זאת של ישיבה באותו ספסל גם לאחר שהתבטלו דיני טומאה וטהרה, ואמרנו שיפה לנהוג כך מפני הרגל עבירה, אבל לא נחמיר בדברים שגם בזמן טומאה וטהרה היו מותרים. ולכן, בספסל הקבוע בקרקע - שאין בו בעיה של טומאה וטהרה - אין שום סיבה שנחמיר בו בדיני ההרחקות, ורק ספסל שזו ויש בו דיני טומאת מדרס הוא בעייתי.

ובאמת דבר זה מופיע מפורשות בדברי ר' אברהם מטול (מופיע בתוך שיטה מקובצת נידה חלק ב):

ולא ישבו על כסא ועל מטה ולא על ספסל יחד, אבל אם מטה או כסא מתוקן בארץ ואינו מתנדנד, ועשוי כמו איצטבא בבנין בארץ, מותרים לישוב עליו ביחד, כדאמר בתנחומא פרשה זאת תהיה בסופו 'וישוב עמה על האסטווא ובלבד שלא תהא מנדנדת', **הא משמע כהן גדול יושב על האסטווא עם הנידה ובלבד שלא תהא מנדנדת, אף אם בעלה רוצה לישוב עמה על האסטווא שאינה מנדנדת ובבנין, מותר.**

רואים במפורש בדברי ר' אברהם מטול, שכל הבעיה בספסל המתנדנד הינה טומאה וטהרה. וכמו שלכהן גדול אין בעיה של טומאה בישיבה יחד עם נידה על אותו ספסל כשאינו מתנדנד, כך גם לבעל אין שום בעיה לשבת עם אשתו נידה על אותו ספסל כשאינו מתנדנד, **משום שאין כאן בעיה בגדרי טומאה!**

תרומת הדשן

תרומת הדשן (סימן רנא) דין בנושא שלנו:

שאלה: אשה נידה מהו שתשב עם בעלה על העגלה ללכת מעיר לעיר, בדרך זה שלא יגע בה כלל, כגון הוא לפניו והיא לאחור?

תשובה: יראה דשרי, וכמדומה לי קרוב לודאי שהתיר לי אחד מהגדולים, וכן ראיתי מועתק מספר אגודה, דשריא. ואע"ג דכתב מרדכי בפ"ק דשבת בשם ספר הפרדס משמו של רש"י שאסור לישב על ספסל אחד שאשתו נידה יושבת עליו, והך נמי דמי להאי - **נראה דאין לדמות להוראה זו אלא מילתא דרמיא לה לגמרי שאין בה סברא לחלק**, דבהלכות נידה כתב עליה דהוראה זו חומרא בעלמא היא. וא"כ נוכל לחלק דדוקא ישיבה על הספסל ביחד נראה בדרך חיבה דרך אוהבים להתקבץ יחד ולהתוועד בכה"ג. אבל בישיבה בעגלה שדרך בני אדם נכרים להתקבץ כמה פעמים לבא יחד ולהצטרף לשכור עגלה בין כולם ללכת בה מעיר לעיר - לאו מילתא דחיבה היא כלל, דאפילו אם עכשיו אין בעגלה אלא האיש ואשתו וגם עגלה שלהם היא - מ"מ לאו דרך חיבה הוא. וכן שמעתי שחלק אחד מהגדולים דלעיל, והיה נוהג להתיר לישב יחד על הספסל כשהוא מחובר בכותלי הבית כמו שרגילים לעשות באצטבאות בבית החורף ובבתי הקיץ, והיה אומר דאין לאסור אלא כשהספסל תלוש. אמנם ללכת בעגלה עם אשתו נידה דרך טיול לגנות ולכרמים, וכה"ג לא ברירנא להתיר.

תרומת הדשן דין בנסיעה של בעל ואשתו יחד בעגלה (שהיא מתנדנדת), אף כשאין איתם עוד אנשים, כאשר מטרת הנסיעה היא מעבר ממקום למקום, ופוסק "יראה דשרי". מדוע? התשובה שלו בנויה על גבי הפסיקה של השערי דורא, שעצם איסור ישיבה על ספסל אחד הוא חומרא בעלמא. בגלל שזו חומרא בלבד, דיינו במה שהחמירו לנו בדיוק, ואין להוסיף חומרא על חומרא! ולכן "אין לדמות להוראה זו אלא מילתא דרמיא לה לגמרי".

ומדוע אין כאן דמיון? אומר בעל תרומת הדשן, שבנסיעה ממקום למקום אין חיבה, ואין חשש של הרגל דבר. ומניין שניתנה רשות לחלק? ממשך תרומת הדשן ומראה, שכבר הגדולים לפניו חילקו בחומרא זאת. אמנם החילוק שהם עשו הוא אחר לגמרי, שהרי הם התירו לשבת על אותו ספסל במידה והוא מחובר, משום שאין כאן טומאת מדרס. אבל גם הם עשו זאת מאותה סיבה שהוראה זו חומרא

בעלמא היא, ולכן, אין לדמות להוראה זו אלא מילתא דדמיא לה לגמרי. וסובר תרומת הדשן שכמו שהם חילקו, גם הוא יכול לחלק.

וממשיך תרומת הדשן ואומר, שללכת לטיול בעגלה בגנות ופרדסים (זאת אומרת שאין לנסיעה תכלית מסוימת חוץ מעצם הנסיעה), כה"ג לא ברינא להתיר. זאת משום שכאן זה כבר ממש דמיא לה לגמרי, שהרי יש כאן גם חיבה שאנו חוששים שתביא לידי הרגל דבר, וגם עגלה מתנדנדת, ויש בעיה של טומאת מדרס. ועדיין תרומת הדשן לא אסר בפירוש אלא רק "לא ברינא להתיר", ונראה שזה משום שכבר פסק שערי דורא שהוראה זאת חומרא בעלמא היא.

הב"י (יו"ד קצה, ה[ב]). אחרי שהביא את תרומת הדשן, כתב: "וחומרא זו דשיבת ספסל שמעתי שנוהגים בה האשכנזים, אבל הספרדים לא נהגו בה". ובאמת, בשולחן ערוך לא הזכיר כלל הרחקה זו.

פסיקת הרמ"א והאחרונים

הרמ"א (יו"ד קצה, ה) פסק לעניין ישיבה על ספסל אחד:

ואסור לישוב על ספסל ארוך שמתנדדת ואינה מחוברת לכותל, כשאשתו נדה יושבת עליו. ויש מתירים כשאדם אחר מפסיק ויושב ביניהן. וכן לא ילך עם אשתו בעגלה אחת או בספינה אחת, אם הולך רק דרך טיול, כגון לגנות ופרדסים וכיוצא בזה; אבל אם הולך מעיר לעיר לצרכיו, מותר אף על פי שהוא ואשתו הם לבדן, ובלבד שישבו בדרך שלא יגעו זה בזה.

נראה שהרמ"א מבין כהבנה שהצגנו בתרומת הדשן. שהרי בראשית דבריו מביא הרמ"א קודם כל שהאיסור לישוב על ספסל אחד הוא רק כשהוא מתנדנד (משום שאז שייך טומאה וטהרה). אמנם אם אדם אחר מפסיק ביניהם מותר (שהרי אין כאן חיבה), וכן אם הולכים לצרכיהם ולא לטיול - אע"פ שהם בעגלה המתנדנדת - מותר (שהרי גם כאן אין חיבה). הדבר היחיד שאסור הוא הליכה לטיול בעגלה המתנדנדת, שבו קיימים שני התנאים, גם טומאת מדרס וגם חיבה.

אמנם, האחרונים לא הבינו כך את הדברים, ונחלקו האם הבעיה בספסל המתנדנד היא חשש שמא יגעו אחד בשני, או שעצם הנדנוד הווי כנגיעה (וכך נראה שסובר הש"ך בנקודה"ב), או שהבעיה היא הרהור שמביא לידי הרגל עבירה (וכך נראה שסובר הט"ז).

ונראה שהט"ז מבין בתרה"ד שגדר מתנדנד הוא רק 'היכי תימצי' להרהור, וגם אם יהיה הרהור בלא נדנד תרה"ד יאסור. זאת אומרת, שתרומת הדשן התיר בעגלה כיוון שבמציאות העגלה אין שייכות של הרהור, וכמו שחילק אחד מהגדולים, שבמציאות של ספסל שאינו מתנדנד אין מציאות של הרהור, אבל בכל מקום שיש מציאות של הרהור תרומת הדשן יאסור. ולכן אסר הליכה לטיול, אבל האיסור אינו דווקא בעגלה⁶.

אמנם לש"ך אין בעיה של נגיעה כשאינן נדנד, ולכן הליכה לטיול תהיה מותרת אף כשיש חיבה, כל עוד לא נוסף גורם הנדנד. ולפי דעתו תרה"ד מצריך שני גורמים לאיסור: חיבה ונדנד.

זאת אומרת, שהנפקא מינא היסודית במחלוקת האחרונים היא האם אני אוסר חיבה בפני עצמה, או שכל איסור החיבה הוא בתנאי שהוא מתקיים על גבי ספסל המתנדנד, שאז בנוסף על החיבה יש גם חשש נגיעה.

כמובן, שלפי ההסבר שלנו, אנו הולכים עם כיוונו של הש"ך וגם מצריכים שני גורמים בשביל לאסור. אבל במקום להבין שהנדנד גורם לחשש נגיעה, אנו נוקטים שהנדנד הגיע רק בעקבות דיני טומאה וטהרה.

מדברי תרה"ד וכן מדברי הרמ"א משמע, שאין שום בעיה במתנדנד בפני עצמו, ולכן התירו ללכת מעיר לעיר (לא לטיול) אפילו בעגלה.

אולם ישנם אחרונים המחמירים בנסיעה בטרמפ (אפילו לא לטיול!) כאשר יושבים יחד על הספסל האחורי ואפילו כאשר מפריד ביניהם חפץ, או סתם כשיושבים על הספה בבית⁷, ולכן נוקטים שעדיף שהאשה תתיישב ראשונה ורק לאחר מכן ייכנס הבעל, כדי שהבעל לא ירגיש את הנדנד שנוצר בעקבות הישיבה על הספסל. ולכאורה אין שום מקום להחמיר כאן, ולא כל כך ברור מניין יצאה להם חומרה זו.

בשולי המאמר

לפי התפיסה שהצגנו מבית מדרשו של רש"י, שרבים מסוגי ההרחקות הנוהגים

6 ואם ניקח את זה הכי קיצוני יהיה אסור אפילו ללכת לטיוב עם אשתו ברגל, שהרי זו הליכה ללא מטרה מסוימת, חוץ מעצם ההליכה יחד ושייך בה חיבה, וכך באמת נוקט בעל ערוך השולחן (קצה, כ).

7 אמנם כאן יכולים המחמירים לומר שיש חיבה כשהם לבר על ספה, וחיבה איננה דווקא בטיול.

כיום הם בעקבות העובדה שהן נהגו בזמנים שבהם היו דיני טומאה וטהרה. הראינו שגם בגאונים כבר ישנה תפיסה כזו. לאור זאת, נוכל לתרץ תמיהה של הראב"ד על רב האי גאון.

הראב"ד (בעלי הנפש, שער הפרישה) כותב:

וראיתי בתשובה לרבינו האיי, ששאלו אותו על הכלה שנבעלה בעילת מצוה אם צריכה נקיים וטבילה כשאר נדות או לא? והשיב, מנהגא דילן אם בעל וראתה דם, אע"פ שראתה דם יגמור ביאתו ופורשו. ונוהגת עצמה כל שבעה כנדה דיתבא לה להאי גיסא כשאר נדות כדי שלא יהא הרגל. וצריכא שבעה נקיים וטבילה כעיקר זבה. אלא שאין אנו מטמאין משכב שתחתיה בשעת בעילה, משום דלאו נדה ודאי היא אלא ספק.

ואיני עומד על בירור דבריו במה שאמר 'שאיין אנו מטמאין משכב שתחתיה בשעת בעילה משום דלאו נדה ודאי היא', ואלו היתה נדה ודאי, כלום יש טומאה וטהרה בזמן הזה לטמא משכב שתחתיה? ונראה מדבריו, שאסור לישן על מטתה של נדה אפילו בשעה שאינה במטה משום הרגל. ודוקא נדה ודאי, אבל כלה מותר לישן על אותה מטה אחר שעמדה מאצלו, ואפילו באותו סדין שהדם עליו. ואע"פ שאין זה מן ההלכה, הרי הם דברים שהדעת מכרעת עליהם.

הראב"ד תמה על רב האי, מה זה משנה אם המשכב שתחתיה טמא או לא? הרי כיום אין נוהגים כלל דיני טומאה וטהרה! אולם, למרות זאת, הוא לומד מרב האי שיהיה מותר לחתן לישן על מטתה של הכלה כשאינה שם, אע"פ שהם צריכים לנהוג דיני הרחקות. ולדברינו, ברור מדוע הביא זאת רב האי. הוא רצה לומר שבכלה אין צורך לנהוג את דיני ההרחקות שנוהגים בעקבות דיני טומאה וטהרה. ולכן יכול להיות שלפי רב האי יהיו מותרות בכלה עוד הרחקות רבות!

רבי יעקב אטלינגר, בעל "ערוך לנר", כבר עמד על דברינו אלה וכתב (שו"ת בנין ציון סימן סט):

הראב"ד בבעלי הנפש שער הפרישה, הביא שו"ת רבינו האי גאון ז"ל בכלה שנבעלה בעילת מצוה שנוהגת כל ז' ימים כנדה וצריכה ז' נקיים, אלא שאין אנו מטמאין משכב שתחתיה בשעת בעילה משום דלאו נדה ודאי היא אלא ספק. וכתב הראב"ד על זה: 'ואיני עומד על בירור דבריו במה שאמר שאין אנו מטמאין משכב שתחתיה בשעת בעילה משום דלאו נדה ודאי היא, ואילו היתה נדה ודאי כלום יש טומאה וטהרה בזמן הזה לטמא משכב שתחתיה.

ונראה מדבריו שאסור לישן על מטתה של נדה אפילו בשעה שאינה במטה משום הרגל. ודוקא נדה ודאי, אבל כלה מותר לישן על אותה מטה לאחר שעמדה מאצלו, ואפילו באותה סדין שהדם עליו, ואע"פ שאין זה מן ההלכה הרי הם שהדעת מכרעת עליהם' עכ"ל. וכ"כ גם הרא"ש בשמו, ועפ"ז נפסק בטוש"ע סי' קצ"ג שאסור לישן על מטה של אשתו נדה, אבל על של כלה מותר לישן. ובמכ"ה מרבתינו הראשונים, לענ"ד אין הפי' ברבינו האי כמו שחשב הראב"ד. דעתה זכינו לתשובת הגאונים שלא היו לפני הראשונים, ושם כתוב: 'שאלה: על נדה אשר רחצה אחר ימי נדותה במים שאובין והיא שומרת שבעת ימי נקיים אם יש לה משכב או מושב או לא. תשובה: אם על עיקר התורה אתם דורשים כל זמן שאין הנדה טובלת במי מקוה היא כשאר בעלות נדה, דכתיב והדוה בנדתה - תהיה בנדתה עד שתבוא במים, ומטמאה למשכב ומושב. אבל בזמן הזה שאין מתרחקין ממשכבה ומושבה של נדה אלא כדי שלא תשתכח תורת טהרה מישראל, וכיון שטהרה מנדתה ורחצה במים שאובין אין מתרחקין ממשכבה ומושבה, ועל זה הוא מנהג העם בדור הזה' עכ"ל. הרי שהיו נוהגין בימי הגאונים להתרחק ממשכב ומושב של נדה משום שלא תשתכח תורת טהרה, וזה כוונת רבינו האי במה שכתב אלא שאין אנו מטמאין משכב שתחתיה בשעת בעילה משום דלאו נדה ודאי היא אלא ספק. דכיון דאינה נדה ודאי, לא החמירו לעשות זכר כמו שלא החמירו ג"כ בספרה ז"נ וטבלה במים שאובין אף שעדיין היא נדה גמורה. אבל לחלק בין כלה שנבעלה לנדה גמורה לענין לשכב הבעל על מטתה זה לא שמענו לפע"ד מדברי הגאון.

הרב אטלינגר מבין ברב האי שכל הדיון הוא רק בטומאה וטהרה ואין שום קשר להרחקות. ולכן, בכלל לא ניתן ללמוד מדברי רב האי קולא לכלה. אולם אני רוצה לומר שדברי רב האי ודאי קשורים להרחקות, וכוונתו היא שכאשר כל דין טומאה וטהרה הוא רק ספק (כמו בכלה), אין שום סיבה להחמיר את ההרחקות שנוצרו בעקבות דין זה; ולכן ודאי שיש לחלק בין כלה לבין נדה גמורה, כמו שהבין הראב"ד מרב האי, ולא רק זאת, אלא שנוכל להתיר עוד הרחקות בכלה.

השו"ע (יו"ד, קצג, א) פסק כדברי הראב"ד: "ונוהג עמה ככל דיני נדה לענין הרחקה. אלא שנדה גמורה אסור לו לישן על מטתה אפילו כשאינה במטה, חו מותר לו לישן באותה מטה, לאחר שעמדה מאצלו, ואפילו בסדין שהדם עליו".

תורת השלמים (יו"ד, קצג, א) כותב על דין זה:

וז"ל הב"י: ואסור לפרוץ גדרן של ראשונים ולהקל בו אפילו כחוט השערה ומי שעושה כן הרי הוא פורץ גדר וישכנו נחש, עכ"ל. אכן ראיתי נוהגים שנותנים להם לאכול יחד בקערה אחת אחר בעילת מצוה, ולא ידעתי מאין בא להם מנהג זה. גם הט"ז כתב בשם מהר"ל מפראג צד קולא להלכה למעשה וז"ל: ואע"פ דהשתא נהוג עלמא דהנדה מתחלת למנות מיום ו' לשימושה - מ"מ אחר דם בתולים מתחלת למנות מיום ה', עכ"ל... ואפשר שזוהו נתפשט להם פה המנהג גם כן בקולא זו לאכול בפעם ראשון מקערה אחת, אבל באמת הוא נגד משמעות לשון הב"י והש"ע, והמחמיר תע"ב.

תורת השלמים מעיד על מנהג שהקלו בעוד דיני הרחקות, ואינו יודע מנין בא להם מנהג זה. אולם, אע"פ שזוהו נגד משמעות דברי הב"י, הוא פוסק רק שהמחמיר תע"ב.

לדברינו ניתן לומר שחומרא זו באה להם מכך שאליבא דתלמידי רש"י כל איסור אכילה מקערה אחת הגיע גם הוא רק בעקבות דיני טומאה וטהרה, וכפי שהתיר רב האי שינה על מיתתה בכלה, משום שאין שייכים בה דיני טומאה וטהרה - כך גם אכילה בקערה אחת מותרת בכלה (ואולי נוכל על פי זה להתיר גם הושטה מידו לידה ואכילה משירי מאכלה).

סיכום

איסור ישיבה על מושבה הובא בתחילה בידי תלמידי רש"י. להבנתנו נולד איסור זה בעקבות דיני טומאה וטהרה, ונשאר גם לאחר שהתבטלו דינים אלו כנוהג יפה מפני הרגל עבירה, וכן שלא תשתכח תורת טהרה מישראל. ראשונים מאוחרים יותר הסבירו שאין שייך הרגל עבירה כאשר אין יושבים יחד. ובכל זאת, גם כשיושבים ביחד, אמר על כך השערי דורא שזו חומרא בעלמא. תרה"ד מסתמך על פסיקת השערי דורא ולכן אמר שאין לדמות לחומרא זאת אלא רק מה שדומה לה לגמרי, ולהבנתנו הוא מצריך שני קריטריונים: 1. שתהיה בעיה של טומאה וטהרה. 2. שתהיה מציאות של חיבה. ונראה שגם הרמ"א סובר כך. ולכן כל דיון של ישיבה ביחד באותו מקום צריך שיכלול את שני הקריטריונים האלה. הבאנו בסוף גם סברא להתיר הרבה מההרחקות לכלה שנבעלה בעילת מצווה.

קרא

ואגדה

שער

